

Dr. sc. Zdravko Bazdan

Izvanredni profesor

E-mail: lujo.bazdan@du.htnet.hr

NEZNANJE KAO FAKTOR ZAUSTAVLJANJA POZITIVNOG TRENDA U RAZVOJU LJUDSKIH PRAVA I MOGUĆE POSLJEDICE – MJERENO LINIJOM 45°

UDK / UDC: 342.7:37.017.7

JEL klasifikacija / JEL classification: K19, I21, L39

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper:

Primljeno / Received: 26. ožujka 2015. / March 26, 2015

Prihvaćeno za tisak / Accepted for publishing: 17. studenog 2015. / November 17, 2015

*Nema gospodarskog rasta u dugom roku,
bez konzistentnog odgoja i obrazovanja
za ljudska prava.*

Sažetak

Autor polazi od stava kako su ljudska prava glavni temelj i najznačajniji element demokracije. Smatra kako su ljudska prava – srce demokracije. Na putu demokratskog razvoja svake države stoje one osobe, koje nisu obrazovane iz područja demokracije i ljudskih prava. U našem slučaju, to su oni koji imaju pretenzije na javnu riječ, a nisu pročitali ni Ustav Republike Hrvatske. U radu se navode dva Case Study pristupa: prvi se odnosi na građansku inicijativu „U ime obitelji“, a drugi na „Stožer za obranu hrvatskog Vukovara“. Autor polemizira s njihovim zahtjevima za referendumom. Naglašava da referendum ne smije biti sredstvo očitovanja volje većinskog naroda u pogledu ljudskih prava manjina. Bez obzira na to predlaže li se da se referendum odlučuje o pravima nacionalne ili vjerske manjine, LGBTQ zajednice i slično. Posebno se apostrofira tekst Opće deklaracije za ljudska prava iz 1948., koji je temelj svim dokumentima UN-a, ali i našega Ustava. Elaborirana su i dva poučka: Pravilo relativnih nada 1: 2: 4 i Pravilo apsolutnih nada, koja su utemeljena na postulatu: spoznati, promicati i braniti ljudska prava.

Ključne riječi: *ljudska prava, ekonomija, govor mržnje, predrasude, obrazovanje, Vukovar.*

Još je Sokrat poučavao kako je „neznanje razlogom svih nedaća i osnova svih zabluda“. Platon je upravo navedenu misao svojega učitelja istaknuo kao jednu od dvije maksime svoje akademije, koju je osnovao u Ateni 387. godine p. n. e.¹ Sva kasnija učilišta i sveučilišta imala su za cilj prije svega otkrivati prirodne zakone, što bi pomoglo čovjeku ovladati zakonima zbog povećane kvalitete života. Znatno kasnije, oblikovala su se i druga polja ljudske znanstvene aktivnosti. No, bez obzira na to što je čovjek odavno otkrio zakone kretanja društvenog razvoja i što je odavno otkrio putove koji mu omogućuju osvajanje Zemljinih satelita i planeta, i sve dublji prodor u svemir, na našem planetu – u prosjeku - i dalje dominira neznanje. Ono je i danas - razlogom svih nedaća i osnova svih zabluda suvremenog čovjeka. Elie Wiesel, zatočenik Auschwitzta i dobitnik Nobelove nagrade za mir 1986., nastupni je govor nakon uručivanja nagrade na kraju zaključio riječima: „Ne ubija mržnja, nego neznanje.“ Dakle, mržnja - ta nakupina zla koja u svojim naletima ruši pristojnost i toleranciju te je „hidrogensko oružje“ našega doba, jer njezina razorna snaga može gurnuti narode u rat - i nije najgora stvar na svijetu. Prema E. Wieselu, najgora stvar na svijetu je ignorancija.² I doista, povijest pokazuje kako je najgore biti – ignorant, tj. neznalica, neobrazovan, neuk, ograničen i glup. Neznanje je razlogom svih nedaća i uvijek je prvi uvjet - zla.

Da je neznanje čimbenik svim našim nedaćama, potvrđuje svekolika praksa duhovnih kretanja u našoj državi. Za primjer uzet ćemo Ustav Republike Hrvatske, donesen 22. 12. 1990. koji se mijenjao u nekim člancima, ali nikad u onima koja se odnose na ljudska prava. Osim članka 61., o čemu će posebno biti riječi. Čitav treći dio Ustava nosi naslov: „Zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda“, a obrađuje ovu materiju od članka 14. do 69. No, u prethodnomu, drugom dijelu, pod naslovom „Temeljne odredbe“, u članku 3. – koji se smatra „sivom materijom“ čitavog Ustava i gdje je naveden naš katalog ljudskih prava – stoji zapisano: „Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštovanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenja Ustava.“³ I unatoč sjajnom ustavnom tekstu o ljudskim pravima i činjenici da naši zakoni, dakako, „izviru“ iz Ustava – na terenu, u dušama brojnih naših sugrađana ovo je područje za njih i dalje – tabula rasa. Jednostavno, ova ih tema uopće ne zanima. Brojni joj se čak otvoreno protive, dok se u isto vrijeme predstavljaju „velikim Hrvatima“?!

Inače, ljudska su prava glavni temelj i najznačajniji element demokracije. Može se slobodno reći kako su ljudska prava – *srce demokracije*. U teoriji, ljudska prava su:

¹ Prvo sveučilište na svijetu dobilo je ime po helenskom junaku Akademu jer je bilo smješteno uz gimnaziju, tj. vježbalište i park koji mu je bio posvećen.

² Lat. neznanje, neobrazovanost, neukost, ograničenost, glupost.

³ Ustav Republike Hrvatske (2015.), Narodne novine, Zagreb, str. 39.

- opća, što znači da su ona primjenjiva jednako i bez diskriminacije za sve ljude, neovisno o njegovoj ili njezinoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama;
- neotuđiva i nerazdvojiva, što znači da se ona nikome ne mogu niti smiju oduzeti jer ljudska prava nisu pitanje zasluge ili nagrade, pa se ne mogu pokloniti, kao ni oduzeti. Doduše: osim u specifičnim okolnostima. Zapravo, takvo stanje nastupa kada je osoba pravomoćnom presudom proglašena krivom za kazneno djelo i osuđena je na zatvorsku vremensku kaznu;
- neponištiva, što znači da nitko, ni kralj, ni car, ni predsjednik države, niti predsjednik parlamenta ili vlade, ne može nečija ljudska prava suspendirati ili ukinuti. Doduše, i ovdje: osim u specifičnim stanjima. Takvo stanje biva kada je osoba pravomoćnom presudom proglašena krivom za kazneno djelo i osuđena je na zatvorsku vremensku kaznu;
- nedjeljiva, međupovezana i međusobno ovisna. Tako, nedopustivo je poštovati ljudska prava jedne osobe, a druge ne. Sva ljudska bića se trebaju promatrati kao bića s jednakom važnošću, *bez diskriminacije*. To znači da je nedopustivo kršiti ili čak gaziti ista ljudska prava osobe jednoga, a poštovati ta ista ljudska prava osoba drugog etničkog podrijetla. Također, nedopustivo je poštovati jednu na račun druge skupine ljudskih prava.

Postoje i tri generacije ljudskih prava. U prvu se svrstavaju građanska i politička prava, u drugu gospodarska, socijalna, znanstvena i kulturna prava, dok su u trećoj tzv. kolektivna prava.⁴ Ako je to tako, postavlja se ključno pitanje: Zašto se ljudska prava - posebno ona prve generacije - banaliziraju do točke u kojoj se smatraju nacionalnom izdajom, a oni koji s teorijskog stajališta promiču ljudska prava i s praktičnog stajališta brane ljudska prava ugroženih – nazivaju nacionalnim izdajnicima? Jedini smisleni odgovor glasi: Razlog tome leži u – neznanju. U ovom je kontekstu važno elaborirati dva ključna pojma, a to su: predrasude i stereotipi. I na kraju ovoga uvodnog dijela, važno je istaknuti kako će se ključni dio teme pokušati mjeriti linijom 45°, pri čemu će se u korelaciju staviti optimalna i suboptimalna pravna sredstva. Ova druga razlogom su mogućemu regresivnom trendu utjecaja najznačajnije legislative iz područja ljudskih prava u nas. Također, ovom analitičkom metodom moguće je locirati demokratski deficit, koji najizravnije i obrnuto proporcionalno utječe na svih pet determinanti produktivnosti rada - te ekonomske kategorije prvoga ranga.⁵

⁴ Najznačajnija su: pravo na zdrav okoliš, pravo na slobodno raspolaganje nacionalnim prirodnim resursima, pravo na vodu i hranu itd.

⁵ Poslužili smo se analitičkom aparaturom američkog ekonomista Maxa Otta Lorenza (Lorenzova krivulja), koju je još kao doktorand 1905. inaugurirao u ekonomsku teoriju. „Linijom jednakosti (45°)“ koristio se kako bi objasnio nejednakost raspodjele dohotka u SAD-u.

1. PREDRASUDE I STEREOTIPI

Predrasudu možemo definirati kao stav, kao pred-rasudnu⁶ fazu u procesu ljudskog razmišljanja. U toj ključnoj fazi oblikujemo stav *vis-à-vis* nekomu društvenom fenomenu i donosimo mišljenje o njemu. Zapravo, to je faza u kojoj oblikujemo vrijednosni sud i zauzimamo stav kao trajno, pozitivno ili negativno vrednovanje ljudi, objekata ili ideja. Te procjene mogu biti pozitivne ili negativne, pa u okviru toga, i ljudske reakcije mogu biti pozitivne ili negativne. A ljudski stav o nekome društvenom fenomenu je kombinacija triju različitih reakcija. One mogu biti:

- emocionalne (afektivne) reakcije,
- kognitivne reakcije,
- ponašajne reakcije.

Emocije i osjećaji prema nekom čovjeku, objektu ili ideji čine emocionalnu komponentu. Takav je npr. stav: „Poštujem zakone Republike Hrvatske.“ Kognitivna⁷ reakcija odnosi se na osobnu percepciju o objektu koji je u fokusu stava. Takav je npr. stav: „Zakoni Republike Hrvatske su važni.“ Konačno, ljudske akcije prema objektu stava uzrok su ponašajne reakcije. Takav je npr. stav: „Kad god mogu, slijedim zakone Republike Hrvatske.“ Upravo emocionalna (afektivna) komponenta može biti određena samim predrasudama. Tehnički, one mogu biti pozitivne ili negativne. Naime, čovjek može imati pozitivne ili negativne emocije prema nekom čovjeku ili društvenom fenomenu, pa onda i reakcije zasnovane na njima mogu biti pozitivne ili negativne. Ali, kad jednostavno kažemo da netko ima predrasude – misli se samo na negativne stavove prema drugim ljudima.

Upravo kognitivne reakcije često se očituju u stereotipima. Jer, stereotipi⁸ su ukalupljene percepcije, tj. generalizacija o ljudima određene skupine kojom se istovjetne osobine jednoga ili više članova pripisuju svim ili gotovo svim članovima te skupine. To je i način ustaljenoga, krutoga, pogrešnoga, nerealnog mišljenja o nekom subjektu društvenih odnosa ili fenomenu – bez obzira na promijenjene okolnosti ili motive koji su ga prvobitno izazvali i u međuvremenu znatno ili potpuno izmijenili njegovu prirodu. Što bi rekao naš narod: „Pleti kotac ko i otac.“

U literaturu je izraz stereotip uveo Walter Lippman, glasoviti američki pisac, novinar i politički komentator. Definirao je stereotip kao „male slike u našim glavama koje nosimo uokolo“. Stereotip bismo mogli definirati i kao proces simplificiranja fenomena s kojima se čovjek svakodnevno susreće. No, korištenje stereotipima ne mora biti potaknuto emocijama i, kao rezultat toga, ne mora voditi do zlih namjera. Ipak, kao simplificirani način razmišljanja, redovito

⁶ Rasuđivati – donositi sud, izgrađivati sud o nekome.

⁷ U pitanju je proces spoznaje, koji može ovisiti o percepciji, introspekciji ili memoriji.

⁸ Stereotip (grč. *stereo* – krut + *typos* – oblik ili utisnuti znak); prvo i osnovno značenje povezano je sa tiskarskom profesijom. To je otisak od kojega se lijevanjem dobije olovna matrica za tiskanje. Na teorijskom planu, odnosi se na *ukalupljene*, tj. suviše krute i uprošćene percepcije određenog aspekta realnog svijeta.

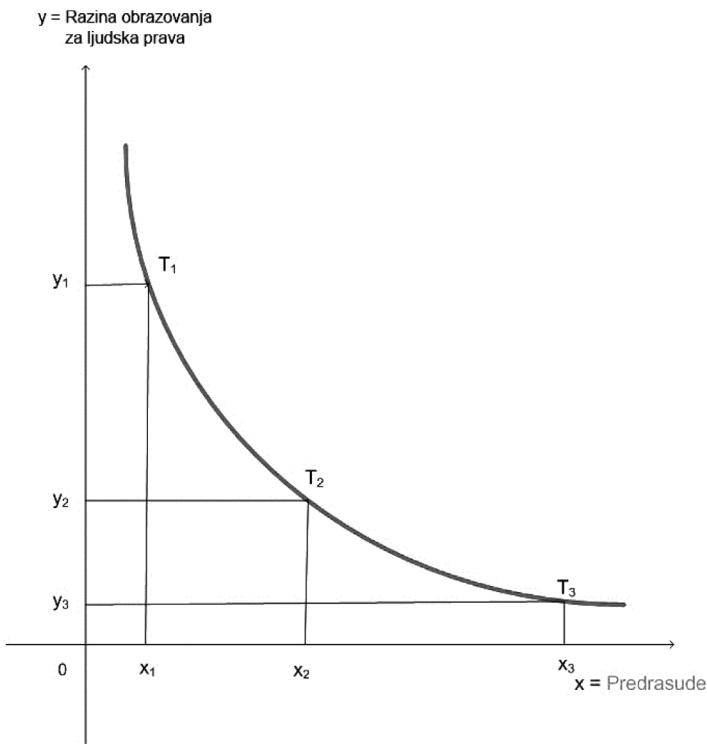
vodi k zlostavljanju i diskriminaciji. Zbog toga se postavlja ključno pitanje: Ako je „neznanje razlogom svih nedaća i osnova svih zabluda“, kako do tih nedaća najčešće dolazi? Odgovor je dakako potrebno staviti u korelaciju sa stereotipima. Kada je u pitanju kolektivni stereotip koji sadržava izrazito negativne sudove o nekom fenomenu, recimo o etničkoj, nacionalnoj, vjerskoj, socijalnoj ili drugoj skupini - tumači se kao - predrasuda. Primjerice stav: „Svi su Bosanci glupi.“, „Svi su Srbi četnici.“, „Svi su Amerikanci bogati.“, „Svi su Hrvati ustaše.“, „Svi su muslimani potencijalni teroristi.“ i sl. - vodi nas prema iracionalnim stavovima. Dakle, negativni stereotipni pogled na svijet, na jednu naciju, skupinu ljudi - koncentrirani je izraz predrasuda. Takvi su stereotipi – „municija“ za predrasude! Miroslav Krleža doveo je u izravnu vezu predrasude sa slobodom kada je rekao: „Pojam ljudske slobode je oslobađanje od predrasuda.“

Dakle, predrasude možemo definirati i kao pogrešan – *stereotipan* - sud do kojega se došlo zbog nekritičkog i/ili dogmatskog mišljenja. Često se takav sud temelji na tzv. društvenim stereotipima, tj. na tradicionalnim stavovima, ljudskim navikama, izjavama, ponašanju lažnih autoriteta, ali i glasinama. Napomenuli bismo da su još Indijanci u postkolumbovskoj Sjevernoj Americi bili svjesni pogubnosti glasila kad su govorili: „Kad su laži glasine, istina se ne čuje.“ Nadalje, predrasude su i nekritični stavovi do kojih se došlo unatoč: znanstvenim istraživanjima, dokazima, objektivnim razlozima ili razumnoj prosudbi. I treba znati da su predrasude antipod „pravog svijesti“ – tj. istini. Kako kaže Daniel Goleman, američki psiholog, pisac i novinar: „Snaga stereotipa koji podupire predrasude djelomično potječe od jedne neutralne dinamike zbog koje svakovrsne predrasude imaju moć samopotvrđivanja. Ljudi će se lakše sjećati događaja koji potvrđuju određeni stereotip, istodobno pokušavajući zaboraviti događaje koji ih opovrgavaju.“⁹ Na primjer, čovjek upozna simpatičnog Srbina, koji opovrgava stereotip o nesimpatičnim Srbima. Ovaj će sebi vjerojatno reći kako je riječ o „neuobičajenom čovjeku“, atipičnom Srbinu, koji je ugodan i tolerantan, ali je to sve tako jer je „bio u gasu“. I doista, nema dvojbe kako su stereotipi u funkciji predrasuda.

U ekstremnijoj varijanti, ljudi s predrasudama zalagat će se da se određenim skupinama ljudi ukinu ljudska prava, ili da se nekim drugim skupinama dodijeli nepoštena prednost. U najekstremnijoj varijanti, mladi ljudi s predrasudama dovedenima do usijanja, ginu u samoubilačkim akcijama od Bliskog istoka do Afganistana. Zato se može reći kako su predrasude – opake i potencijalno smrtonosne - posljedica neznanja i ignorantskog stava ljudi sklonih generaliziranju i promatranju svijeta u kategoriji “crno-bijelo”. Umjesto da svijet oko sebe promatraju – uz poznavanje onoga o čemu govore. Jer svijet koji nas okružuje ima bezbroj varijanata i nijansa. Posebno ističemo kad se negativno govori o ljudima drugih nacionalnosti, druge vjere ili rase, kao i druge seksualne orijentacije, stereotipi te vrste transformiraju se u predrasude. Tada su stereotipi u funkciji opravdavanja konkretnih diskriminativnih ponašanja. Dakle, zapamtimo:

⁹ Goleman, D. (1995), *Emotional Intelligence*, Bantam Books, New York, Toronto, London, Sydney, Auckland, p. 157

predrasude uvijek imaju negativni kontekst, uvijek nose negativnu poruku i intenciju, i uvijek su antipod - istini. Inače, znanstvenici smatraju da je sklonost predrasudama povezana s atavističkom prošlošću naših predaka i okolnostima u kojima se naš davni predak morao *adaptivno ponašat* – da bi preživio. Naime, u ono rano doba, daleki su preci često morali promptno donositi odluke o potencijalnom neprijatelju, prije nego što bi i zauzeli obrambenu poziciju. Ako je to tako, znači da se ljudska priroda (*human nature*) gotovo i nije izmijenila od kamenog doba (*sic!*). Predrasude se odavno definiraju oblikom neadaptivnog ponašanja jer su prepreka na putu bržem i uspješnijem razvoju čovjeka kao društvenoga, humanog bića i bića pozitivne prakse. Upravo iz tih razloga, veliki glumac i humanist Sir Peter Ustinov je 2003. u Beču utemeljio Institut Sira Petera Ustinova za proučavanje i suzbijanje predrasuda (*Sir Peter Ustinov Institut zur erforschung und bekämpfung von vorurteilen*).

Graf 1. Korelacija razine obrazovanja za ljudskih prava i predrasude

Prema priloženom grafu, evidentno je kako veća razina obrazovanja stvara manje mogućnosti za predrasude. Zbog toga se u ovom kontekstu postavlja ključno pitanje: „Što sve uraditi kako bi se smanjile predrasude?“ Odgovor se odnosi na strategiju u pet točaka. Pritom je potrebno:

- uspostaviti neformalno prijateljsko okruženje i odnose međusobne ovisnosti
- definirati zajednički cilj
- omogućiti višestruke kontakte koji su u funkciji boljeg upoznavanja
- utemeljiti ravnopravan status svim subjektima
- povećati razinu optimalnog obrazovanja za ljudska prava posebno onih kojima je takvo znanje deficitarno.

Inače, prvi znanstvenik koji se pozabavio predrasudama bio je Francis Bacon, engleski filozof, tvorac empirizma i nove znanstvene metode. On je također i autor rečenice: “Spoznaja ili znanje jesu moć“, koju su kasniji filozofi preformulirali u „Znanje je moć“. F. Bacon je u svojem glavnom djelu *Novi organon znanosti* iz 1620. predrasude podijelio u četiri skupine, i time je postao prvim znanstvenikom u povijesti koji je shvatio njihovu pogubnu moć. U djelu je utvrdio kako su istinske spoznaje samo one koje uvećavaju moć ljudi nad prirodom. Takve istinske spoznaje ljudi mogu steći samo ako se prije toga oslobode ukorijenjenih predrasuda ili lažnih pojmova, tj. idola. Prema F. Baconu četiri su vrste predrasuda:

- Predrasude koje se odnose na čitavu ljudsku vrstu; budući da su ljudi nesavršeni i skloni greškama, one su u ljudskoj prirodi. To su „idoli plemena“.
- Predrasude svojstvene pojedincu, koje su nastale zbog njegovih osobnih nedostataka; budući da čovjek zaboravlja kako je svatko posebna špilja, ovo su „idoli špilje“.
- Predrasude koje su nastale zbog jezika, zbog pogrešnog razumijevanja izgovorenih riječi na javnome mjestu, što dovodi do nesporazuma i pogrešaka. To su „idoli trga“.
- Predrasude koje nastaju zbog bespogovornog, tj. nekritičkog prihvaćanja dogmatičkih stavova, npr. autoriteta i najopasnije su. Naime, čovjek slijedeći nečije misli i postupke, slijedi i njegove pogreške. F. Bacon je tu atmosferu usporedio s teatrom gdje glumci stvaraju ambijent koji se publici čini stvarnim, a zapravo je riječ o – iluziji. Zbog toga je ovu vrstu predrasuda nazvao „idolima teatra“.

Predrasude oblikuju, održavaju i potiču one konzervativne, tj. desničarske snage koje ne žele promjene, snage koje od predrasuda imaju izravne ili neizravne koristi. Zbog toga, predrasude prati propaganda, prate je politikantske odluke i nadmetanja pa su često važan element političkog mišljenja i ponašanja. Upravo zbog toga što ih pokreću emocije, iracionalnost i neznanje, kad ovladaju masama, utjecajnije su od istine i znanja. I teško se boriti protiv njih. Nije slučajno veliki Albert Einstein davno rekao: „Teže je razbiti predrasude – nego atom!“ Stoga je umjesno kazati kako su predrasude utočišta neznanja, kako onemogućuju objektivno shvaćanje stvarnosti, pa zbog toga iz njih izvire oblici ljudske diskriminacije. Doista se može reći da predrasude imaju tri manifestacije:

- hrane se neznanjem
- negacija su tolerancije i racionalnog pogleda na svijet
- rodno su mjesto indoktrinacije.

Ta zadnja kategorija može se definirati kao poučavanje, tj. instruiranje. No, indoktrinacija nosi sa sobom negativnu poruku jer je redovito nastojanje organiziranog subjekta – bez obzira je li to država, Crkva, stranka i sl. - da svim sredstvima i na svaki način nametne određenu doktrinu, vjerovanje ili ponašanje. Snagu indoktrinacije ilustrirat ćemo primjerom Jana Husa, češkoga kršćanskog teologa, profesora i rektora Praškog sveučilišta, reformatora i velikog borca za ljudska prava češkog naroda. Legenda ide ovako: Katolička crkva ga je optužila da na propovijedima kleveće kler, na što ga papa Aleksandar V. proglašava heretikom. Ekskomuniciran je 1412., a na suđenju 6. srpnja 1415. ponovno je proglašen heretikom i istoga dana spaljen na lomači.¹⁰ Ali, nešto prije toga stravičnog čina, kad je vatra bila već zahvatila njegove noge, ugledao je neku staricu kako pobožno nosi cjepanicu pod njegovu lomaču. U tom kobnom času, on je, navodno, tiho rekao na latinskom: „O, blažena gluposti.“¹¹

Valja istaknuti kako su u indoktrinaciji bili „meštri“ fašistički, nacistički i boljševički političari. No, i ne samo oni. Valjda je indoktrinacija ono čemu političari teže. I mi se u Republici Hrvatskoj nismo proslavili u ovoj temi. Stariji se sjećaju „herojskog“ doba nakon 1991. kada su neki dizali desnicu „na rimski pozdrav“ i vikali, poput Mile Budaka u doba NDH i nakon toga– „Srbe na vrbe!“ Gotovo se plebiscitarno izjavljivalo: „Svi su Srbi četnici!“ Bilo je i izjava tipa: „Bolje crnče nego Srpče!“¹² Ti su se recidivi vukli iz godine u godinu, a nazočni su u našem društvu još i danas. Bez komentara navodimo podatak kako je sociolog i akademik Josip Županov još 30. listopada 2002. svoja istraživanja objavio u *Večernjem listu* pod naslovom: „Netolerancija prema Srbima najveća u Dalmaciji.“ Podnaslov: „Svaki drugi Dalmatinac protjerao bi Srbe iz Dalmacije.“

Gledajući globalno, zbog rezultata informatičke i, posebno, obavještajne revolucije, došlo je s vremenom do sve bržih tehnoloških promjena u svijetu. Tijekom vremena postalo je jasno da je osnova političke i ekonomske moći „informatičko znanje“. Oni koji nisu uspjeli pratiti te trendove, koji nisu u fokusu imali nova znanja, inovacije i nove metode proizvodnje – zaostajali su, nesposobni da se prilagode novom trendu. To je postalo posebno aktualno otkada se cijeli globalni gospodarski, društveni pa i duhovni život usredotočio na stvaranje i razmjenu informacija. U konačnici, usredotočio se na proizvodnju - znanja. Upravo ta je strategija postala uvjetom preživljavanja naše civilizacije, svake kulture, pa i svakog pojedinca. No, ta nova epoha je ogolila i jednu *par excellence* činjenicu, a ta je: usporedno sa sve većim zahtjevima za posjedovanjem sve većeg znanja, raste i naše neznanje. Zato se postavilo ključno društveno, ali i političko pitanje: Kako okrenuti taj trend u svoju korist, kako se pozicionirati

¹⁰ Ivan Pavao II. ga je rehabilitirao 17. 12. 1991. riječima: „kako je to bio zločin.“

¹¹ „O, sancta simplicitas.“

¹² Pilsel, D. (1995.), izlaganje na skupu HHO-a: *Borba protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i netrpeljivosti*, Zagreb, 23. i 24. studenog, str. 29.

u onom dijelu čovječanstva koje napreduje upravo na temeljima novog znanja?

Ako smo, barem sumarno, skicirali važnost znanja, što je drugo ime za „ulaganje u ljude“¹³, pa se obvezno trebamo zapitati: Koji su to osnovni izvori neznanja? Oni su nedvojbeno:

- bespogovorna poslušnost autoritetima i „etika“ *gleichschaltovanja*
- odsutnost kritičnosti i radoznalosti te ignorantni odnos prema novim spoznajama i mogućoj specijalizaciji, koja je uvjet solidarnosti i rasta znanja
- otpor prema promjenama
- arogantno nametanje vlastitih ideja
- zaprečavanje slobode mišljenja jer tada ljudsko znanje ne može napredovati, i nova mišljenja ugrožavaju stara
- nesposobnost da se naučena znanja primijene u praksi
- manjak tzv. socijalnog kapitala, koji se ogleda u nesklonosti prema kooperaciji i udruživanju svih onih snaga što mogu pridonijeti boljitku društvene zajednice; poznata je maksima da je društvo onoliko «pametno» koliko i pojedinci koji u njemu žive
- odljev mozgova i smanjivanje intelektualne elite – što izravno dovodi do gubitka na supstanciji.

Kao jedan od glavnih načina da se uklanjaju neznanja jest - povećati socijalni kapital. A time se razumijeva: utemeljenje društva znanja uz intenziviranje mogućnosti udruživanja među ljudima, uklanjanje svih prepreka za prenošenje znanja pojedinaca na skupine i, nadalje, povećavanje razine *javnog morala*, koji ovisi o zaštiti i promicanju ljudskih prava – kao prije svega sinonima za promicanje tolerancije, empatije i - javne pristojnosti.

2. SPOZNATI LJUDSKA PRAVA – PRVI ČIMBENIK U OTKLANJANJU NEZNANJA

Postavlja se krucijalno pitanje: Kako otkloniti neznanje koje je, inače, *condicio sine qua non* svakoga gospodarskog rasta i društvenog razvoja? Svakako, odgovor koji se odmah nameće usmjeren je prema praktičnoj primjeni *spoznaja* oko ljudskih prava. U tom smislu svaki građanin – koji drži do sebe - morao bi ovladati elementarnim znanjima iz ovog područja. U našim okolnostima to pretpostavlja, prije svega, upoznavanje s našim Ustavom, tim najznačajnijim pravnim sredstvom. Posebno bi bilo optimalno početi od već spomenutog *kataloga ljudskih prava* i elaboriranog 3. članka Ustava. Onaj tko ga pročita, kao i tko pročita 5. članak, shvatit će da diskriminacija nije – nacionalni interes. Jer u

¹³ Američki ekonomist Theodore Schultz se prvi pozabavio ovom temom. Godine 1979. podijelio je Nobelovu nagradu za ekonomiju s engleskim ekonomistom Arthurom Lewisom.

tom 5. članku piše: „U Republici Hrvatskoj, zakoni moraju biti u suglasnosti s Ustavom, a ostali propisi i s Ustavom i sa zakonom.“ U drugom stavku istoga članka stoji: „Svatko je dužan držati se Ustava i zakona i poštivati pravni poredak Republike Hrvatske.“ A prvi članak u već spominjanom Trećem dijelu Ustava je 14., u kojemu piše: „Svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama. Svi su pred zakonom jednaki.“¹⁴ I još jedan podatak. U sljedećem članku, 15., na njegovu samom kraju, u četvrtom stavku, stoji zapisano: „Pripadnicima svih nacionalnih manjina jamči se sloboda izražavanja nacionalne pripadnosti, slobodno služenje svojim jezikom i pismom i kulturna autonomija.“¹⁵

Samo ovih nekoliko poruka iz navedenih članaka ne ostavlja prostor improvizacijama. Smanjuje manevarski prostor neprimjerenom i neciviliziranom ponašanju prema pojedincima iz nacionalnih manjina, kao i prema drugima i drugačijima koji žive u našoj državi. Konkretno, smanjuju manevarski prostor onima koji misle kako bi hrvatska država trebala biti država samo Hrvata, a ne i Srba, Bošnjaka, Židova, Roma, antifašista itd. Smanjuje manevarski prostor i onima koji se protive LGBTIQ zajednici, koja je zajednica lezbijki, gejeva¹⁶, biseksualaca te transrodnih, interseksualnih i tzv. *queer* osoba.¹⁷

Za one koji žele više, na meti njihova zanimanja trebala bi biti *Opća deklaracija o ljudskim pravima*, koju je 10. prosinca 1948.¹⁸ prihvatila Opća skupština UN-a na svojem trećem zasjedanju u Parizu. Bila je to deklaracija koja je ubrzo postala pravni spomenik. Nakon nje, više ništa u svijetu nije bilo isto. Jer, ona je istakla načelo kako se prava individua nalaze iznad prava država. Stoga upravo zahvaljujući *Općoj deklaraciji o ljudskim pravima*, nakon 1948. glavnim subjektom međunarodnih odnosa i međunarodnog prava više nije bila država – nego pojedinac, tj. muškarac, žena, čovjek. No, Deklaracija je imala samo moralnu, a ne jurističku snagu. Dakle, nije bila međunarodni ugovor. Ali, i danas je ona temeljem svih dokumenata iz područja međunarodnog javnog prava i međunarodnih odnosa. I najcitiraniji je dokument koji je ikad donesen u sustavu UN-a.

Njezin prvi članak glasi: „Sva se ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i sviješću i trebaju jedni prema drugima postupati u duhu bratstva.“ Dakle, lajtmotiv ovoga rapsodijskog teksta je: sloboda, jednakost, bratstvo,¹⁹ tj. solidarnost – bez obzira na: rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje.

¹⁴ Ustav Republike Hrvatske, op. cit., str. 46.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Engl. *gay* (doslovno - veseljak); u 19. stoljeću opisivao je žene sumnjiva morala, U 1960-ima prihvaćen je kao alternativni termin za izraz homoseksualac. Danas ovaj termin ponekad označava sve homoseksualne osobe, bez obzira na spol.

¹⁷ Engl. *queer* (čudan, nastran). Do 1980-ih bio je pogrdan naziv za homoseksualne osobe. Odavno je dobio pozitivno značenje. Izraz se odnosi na sve one osobe koje žive svoj život izvan heteropatrijarhalnih norma.

¹⁸ Zbog toga se u čitavom svijetu 10. prosinca obilježava kao Dan ljudskih prava.

¹⁹ Vidi *Deklaraciju o pravima čovjeka i građanina* Francuske građanske revolucije iz 1789.

Za one koji doista žele „uroniti“ u ovo područje, sljedeća je Povelja o ljudskim pravima, kao samo „srce“ međunarodnog prava ljudskih prava. Ona ima tri sastavnice. Prva je već elaborirana *Opća deklaracija o ljudskim pravima*, druga je „Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima“ s pratećim protokolima, koji ima jurističku snagu, i stupio je na snagu 1976. Treća sastavnica Povelje je „Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima“, koji je također stupio na snagu iste godine. Republika Hrvatska je stranka oba pakta, uz napomenu da je građa iz *Opće deklaracije o ljudskim pravima* ugrađena u naš Ustav.

Dakle, prvi zadatak koji stoji pred svakim svjesnim stanovnikom naše - ili bilo koje države na svijetu - jest spoznati ljudska prava. U tome spoznajnom procesu odgovornih osoba, bilo bi potrebno pregledati elementarne tekstove – najmanje ona prva dva koja su na početku elaborirana. Uz to, bilo bi se dobro upoznati s aktivizmom onih osoba koje nisu žalile položiti svoj život kako bi često nepoznatim ljudima – bilo lakše živjeti. Upravo ova prva faza je faza katarze, gdje se valjda shvaća da s ljudskim pravima nema šale, da su ona simbioza teorije i prakse te da se, zapravo, u nju beskompromisno mora ući i zbog etike, morala, ali i ljubavi prema vlastitoj domovini. Jer, konačno je jasno da onaj koji voli svoju domovinu – prije svega mora poštovati njezine zakone. A da bi se poštovala domovina, prvi je korak upoznavati se s njezinim pozitivnim propisima. Zbog toga, ne može se voljeti svoja domovina i u prigodama držati ruku na srcu, a ne poznavati svoj Ustav, ali i nemati pojma o osnovnim zakonima koji proistječu iz njega. Ne mogu se, barem sumarno, ne poznavati glavni dokumenti međunarodnog prava o ljudskim pravima kada se ulazi u „meritorne rasprave“. Oni koji pretendiraju na raspravu u dnevnom boravku, kavani ili na ulici kad su rat i ratne teme na dnevnom redu – trebali bi, barem sumarno, znati da postoje, među ostalim, četiri međunarodna ugovora²⁰ kojima je Republika Hrvatska stranka, i to je temelj materije iz područja međunarodnoga humanitarnog (ratnog) prava. Besmisleno se usuditi debatirati o npr. „nepravednoj međunarodnoj zajednici“ i „Međunarodnom sudu za kazneni progon osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjenih na području bivše Jugoslavije od 1991.“²¹ a barem ne poznavati obrise vlastitog Statuta, koji je u travnju 1996. Republika Hrvatska prihvatila temeljem Ustavnog zakona o suradnji s „Međunarodnim kaznenim sudom“. A u Statutu se u teška kršenja međunarodnoga humanitarnog prava ubrajaju: teška kršenja ženevskih konvencija iz 1949., kršenja zakona i običaja ratovanja, genocid i zločin protiv čovječnosti. N. B. sva ova četiri zločina u oružanom sukobu - nikad ne zastarijevaju. Međunarodno humanitarno pravo zasniva se na ideji poštovanja svakog pojedinca i njegova dostojanstva, pa bio on i zarobljenik neprijateljske vojske. O civilima bilo koje nacionalnosti – da se i ne govori. Važno je znati da ono i zapaljenu kuću ubraja u ratni zločin. Za one koji nemaju spomenutih ambicija, stvar je jednostavna. Oni šute i ne otvaraju teme za koje nemaju ni zanimanja niti znanja. I u ovoj relaciji

²⁰ Riječ je o četiri ženevske konvencije i dva dopunska protokola, koje je Republika Hrvatska ratificirala 8. 10. 1991.

²¹ Skraćeno: Međunarodni kazneni sud; osnovan je Rezolucijom 827 Vijeća sigurnosti UN-a od 25. lipnja 1993.

u usporedbi s prvima – iskazuju mjeru i racionalnost.²² Davno je rekao Sokrat: „Ljudi nisu namjerno zli, nego iz neznanja. Treba znati što je dobro – da bi dobro činili.“

3. PROMICATI LJUDSKA PRAVA – DRUGI ČIMBENIK U OTKLANJANJU NEZNANJA

Drugi zadatak koji stoji pred svakim svjesnim stanovnikom jedne države jest – činiti dobro volonterskim aktivizmom *promicanja*, tj. zalaganja za ta prava. U idealnom primjeru, to znači uključiti se u jednu od nevladinih organizacija za zaštitu ljudskih prava i – kao prvi misionari u antici i srednjemu vijeku - popularizirati, tj. početi propagirati ta prava. Doduše, taj postupak ne mora imati javnu legitimaciju pa se tome može, dakako, pristupiti i individualno. U ovom kontekstu, navodimo riječi velike Eleonor Roosevelt – prve predsjednice Odbora za ljudska prava UN-a, koja je bila ključna u izradbi spomenute *Opće deklaracije o ljudskim pravima*. Ona se još koncem 1940-ih zapitala: „Gdje, konačno, opća ljudska prava počinju? Na malim mjestima, sasvim blizu obitelji - tako blizu i na tako malim mjestima da se ona ne mogu vidjeti ni na jednoj karti svijeta. Štoviše, ljudska prava su svijet pojedinačnih osoba: počinju u obitelji, susjedstvu gdje se živi; školi ili koledžu koji se pohađa; tvornici, farmi ili uredu gdje se radi. To su mjesta gdje svaki muškarac, žena ili dijete traži ista prava, jednake mogućnosti, jednako dostojanstvo bez diskriminacije. Ukoliko ova prava nemaju smisao na tim mjestima, imaju mali smisao bilo gdje drugdje. Bez složne akcije građana da ih podupru sasvim blizu obitelji, mi ćemo uzalud tražiti progres u ostatku svijeta.“²³

3.1. Neznanje kao čimbenik u zaustavljanju pozitivnog trenda u razvoju ljudskih prava u Republici Hrvatskoj i moguće konzekvence

Niska razina kolektivnog obrazovanja iz područja demokracije i ljudskih prava, u kombinaciji s *primitivizmom* i nedostatkom građanskog odgoja te demokratskih tradicija „mlinski kamen“ je za razvoj gospodarskog rasta i društvenog razvoja naše države.

(i) Kao *Case Study* ove teze, navest ćemo Građansku inicijativu „U ime obitelji“, koja je u fokus svoje prve nacionalne akcije stavila raspisivanje referendumu o ustavnoj definiciji braka s pitanjem: „Jeste li za to da se u Ustav Republike Hrvatske unese odredba po kojoj je brak životna zajednica žene i muškarca?“ Građanska inicijativa je 14. 6. 2013. predala Josipu Leki,

²² Preporuka atenskog kipara Apelesa koju je popularizirao Plinije Stariji: „Neka postolar ne ide dalje od sandale.“ (*Ne sutor ultra crepidam*).

²³ Glendon, M. A. (2001), *A World Made New - Eleanor Roosevelt and the Universal Declaration of Human Rights*, New York, p. 202

predsjedniku Hrvatskog sabora, 749316 potpisa građana. Hrvatski sabor 8. 11. izglasao je raspisivanje referenduma o definiciji braka s navedenim pitanjem. Referendum o ustavnoj definiciji braka održan je 1. 12. 2013. Na njemu su se državljani Republike Hrvatske očitovali kako žele da se u naš Ustav unese brak kao zajednica žene i muškarca, unatoč tomu što je to već definirano u postojećem Obiteljskom zakonu iz 2013., kojega članak 5. glasi: „Brak je zakonom uređena životna zajednica žene i muškarca.“ Nakon referenduma, Ustav je u članku 61 dopunjen 2. stavom: „Brak je životna zajednica žene i muškarca.“²⁴

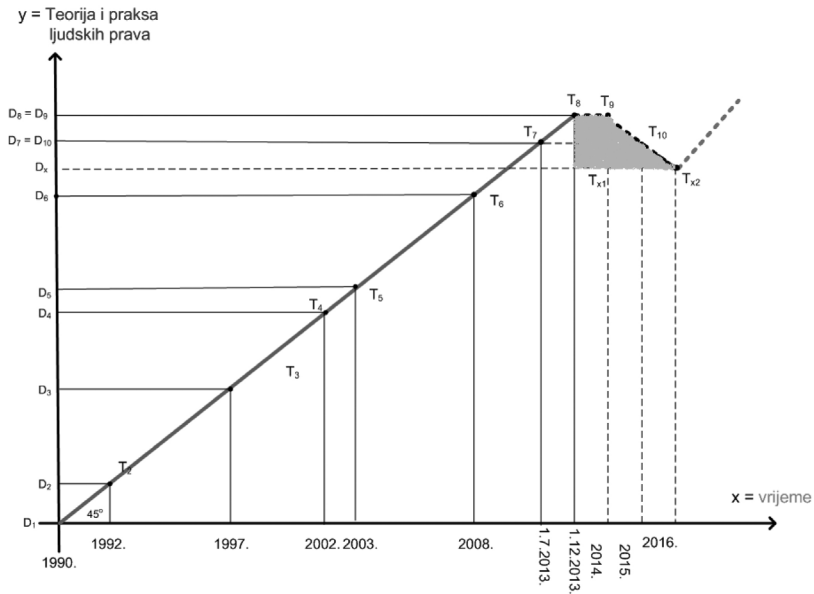
Iznenaduje neangažirani stav Vlade, koja je, zapravo, Ustavnom sudu Republike Hrvatske trebala dati referendumsko pitanje na odobrenje jer je ono tangiralo važnu temu iz područja ljudskih prava, a to je „ravnopravnost spolova“. Zbog toga ne vjerujemo da bi Ustavni sud pozitivno odgovorio – jer prema međunarodnom pravu ljudskih prava i europskoj sudskoj praksi – pitanja te domene izuzeta su iz referendumske procedure. Uostalom, pučka pravobraniteljica Lora Vidović i pravobraniteljica za ravnopravnost spolova Višnja Ljubičić još su 4. 11. 2013. izjavile kako smatraju da je „prijedlog referenduskog pitanja protuustavan jer dovodi izvanbračne i istospolne zajednice u neravnopravan položaj.“²⁵

Potvrda takva stava je u činjenici – što je već istaknuto na početku – da su ljudska prava u svakoj istinskoj demokraciji: opća, neotuđiva, nerazdvojiva, neponištiva, nedjeljiva, međupovezana i međusobno ovisna. Trebala bi biti izuzeta iz referendumske procedure kada su u pitanju ljudska prava drugih i drugačijih jer u određenim političkim stanjima, većinski narod ne bi smio odlučiti onako kako njemu odgovara. Doduše, može odlučiti kako želi, bez obzira na domaću i inozemnu pravnu stečevinu u pogledu jamčene razine zaštite, bez obzira na ratificirane međunarodne ugovore, ustavne zakone, pa i sam Ustav. Ali, tada se ne može govoriti o demokratskom društvu.

Zato je 1. 12. 2013. bila točka u kojoj je - zbog neznanja i ignorancije čelnih ljudi iz građanske inicijative „U ime obitelji“, koalicije na vlasti koja je napravila spomenuti propust i onih koji su pozitivno glasovali na referendumu – zaustavljen uzlazni trend razvoja optimalne legislative iz područja ljudskih prava. Sve se to negativno odrazilo na teoriju i praksu ljudskih prava kod nas, što je predočeno na osi y grafa 2.

²⁴ Ustav Republike Hrvatske, op. cit., str. 72.

²⁵ Ponoš, T. (2013.), *Pravobraniteljice: Referendumsko je pitanje protuustavno*, Novi list, 5. 11., str. 2.

Graf 2. Neznanje kao čimbenik kojim se zaustavlja pozitivan trend u razvoju ljudskih prava i moguće konzekvence – mjereno linijom 45°

Na osi x registrirane su, zapravo, dvije vrste zakona o ljudskim pravima. Demarkacijska linija odnosi se na 1. 12. 2013. i T_8 – do kada smo imali optimalno zakonodavstvo iz tog područja. U tom su kontekstu navedena samo neka relevantna pravna sredstva, prikazana na osima y i x :

- D_1 = Ustav Republike Hrvatske – 1990.
- D_2 = Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj– 1992.
- D_3 = Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda Vijeća Europe s protokolima uz tu konvenciju -1997.
- D_4 = Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina – 2002.
- D_5 = Zakon o ravnopravnosti spolova – 2003.
- D_6 = Zakon o suzbijanju diskriminacije – 2008.
- D_7 = Povelja o temeljnim pravima Europske unije – 1. 7. 2013.
- D_8 = Referendum o ustavnoj definiciji braka – 1. 12. 2013.

Nakon toga u hipotetskom modelu nastupa razdoblje, poslije kojega (2016.) stvari se vraćaju na početak.

- D_9 = Hipotetski referendum o dvojezičnosti, koji se u organizaciji Stožera za obranu hrvatskog Vukovara trebao održati nakon eventualne odluke Ustavnog suda od 12. 8. 2014.

- D_{10} = Hipotetski suboptimalni zakon o ljudskim pravima – konac 2015.
- D_x = Hipotetska ratifikacija međunarodne konvencije ili hipotetski optimalni zakon o ljudskim pravima – konac 2016.

(ii) Kao *Case Study* već spomenute teze o „mlinskom kamenu“ naznačit ćemo referendumsko pitanje predloženo u zahtjevu za raspisivanje referenduma Građanske inicijative „Stožer za obranu hrvatskog Vukovara“, koji je u fokus svoje prve nacionalne akcije stavio raspisivanje referenduma o ćirilici s pitanjem: „Jeste li za to da se članak 12. stavak 1. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina mijenja tako da glasi: ‘Ravnopravna službena uporaba jezika i pisma kojim se služe pripadnici nacionalne manjine ostvaruje se na području jedinice lokalne samouprave, državne uprave i pravosuđa, kada pripadnici pojedine nacionalne manjine čine najmanje polovinu stanovnika takve jedinice?’“

Da je kojim slučajem Stožer za obranu hrvatskog Vukovara uspio u svojoj nakani o eliminaciji ćirilice iz grada Vukovara, *ali i šire* – došlo bi do lomljenja linije 45°. Naime, da je realizirana nakana kako bi se stanovnici Republike Hrvatske očitovali na referendumu o tome jesu li za to da pravo na ravnopravnu službenu upotrebu svoga jezika i pisma nacionalne manjine ostvaruju u sredinama u kojima čine više od polovine, umjesto sadašnje trećine stanovništva - došlo bi do redukcije teorije i prakse ljudskih prava u našoj državi. Ta antiustavna pozicija - potaknuta samo time - manifestirala bi se preko stvaranja demokratskog deficita – što je najgora varijanta.²⁶ A sve je počelo rujna 2013. u Vukovaru, kad su se s državnih ustanova počele nasilno skidati dvojezične ploče s latinicom i ćirilicom. Nakon toga je utemeljen Odbor za obranu hrvatskog Vukovara, koji je uskoro počeo prikupljati potpise kako bi se raspisao referendum o dvojezičnosti. Onda se dogodio incident u Udbini, gdje su nepoznati počinitelji u noći 9. na 10. 10. razbili tri ploče s dvojezičnim natpisima na zgradi Općine te skinuli i otuđili jednu sa zgrade kulturno-informativnog centra „Nikola Tesla“. Potom se situacija u naelektriziranom Vukovaru dodatno iskomplikirala kada je 18. 11. 2013. na Dan sjećanja na žrtve Vukovara 1991., državni vrh bio spriječen priključiti se Koloni sjećanja. Konačno, Stožer za obranu hrvatskog Vukovara 13. 12. 2013. predao je predsjedniku Hrvatskog sabora Josipu Leki više od 576 tisuća potpisa za raspisivanje referenduma o dvojezičnosti s navedenim pitanjem. Zapravo, o čemu je tu riječ?

Ustav Republike Hrvatske, članak 12., i Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina (2002.), članak 12., stavak 1., propisuju prava nacionalnih manjina u pogledu dvojezičnosti.²⁷ U tom kontekstu ključan je i Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj.²⁸ Prema tim pravnim sredstvima: ako na teritoriji jedinice lokalne samouprave ili jedinice područne (regionalne) samouprave živi *jedna trećina i više* pripadnika određene nacionalne

²⁶ U pitanju je samo jedan od bezbrojnih uzroka postojećega *demokratskog deficita* kod nas.

²⁷ Narodne novine, 155/02, 47/10, 80/10 i 93/11.

²⁸ Narodne novine, 56/00.

manjine, ta nacionalna manjina ima pravo na upotrebu svoga jezika i pisma. Kako prema Rezultatima popisa stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2011. godine od ukupnog broja stanovnika u gradu Vukovaru Srbi čine 34,87 posto stanovništva, legalna je i legitimna upotreba srpskog jezika i ćirilicnog pisma u službenoj komunikaciji i javnim poslovima, kao i dvojezičnost natpisa na državnim ustanovama na području grada Vukovara. Logično je da je javnost u Hrvatskoj u vrijeme aktivizma Stožera za obranu hrvatskog Vukovara postavljala najmanje dva pitanja. Prvo: Zašto su dragovoljci Domovinskog rata iz Vukovara (i šire) čekali više od deset godina da postave to pitanje? Drugo: Zašto nisu reagirali nakon 2002., kada je na vlasti bio HDZ?

Uz to ide i ključno pitanje: Je li to sve poduzeto iz neznanja ili iz politikantskih razloga? To što je sva ta dotadašnja pravna materija bila u skladu s Ustavom Republike Hrvatske i Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina, koji se temelji na trinaest najznačajnijih „pravni spomenika“ međunarodnog prava ljudskih prava koji su doneseni u UN-u i u Europskoj uniji, sada je manje važno. Upravo temeljem toga Ustavnog zakona, Gradsko vijeće grada Vukovara je 2009. prihvatilo novi Statut, kojim je utvrdilo upotrebu srpskog jezika i ćirilicnog pisma u službenoj komunikaciji i javnim poslovima, te dvojezičnost natpisa na državnim ustanovama na području grada Vukovara. Naznačeni primjer oko Vukovara eklatantan je u tome kako su se udružili: neznanje, predrasude, stereotipi, indoktrinacija, ali i primitivizam – sve poradi ukidanja dvojezičnosti.

Potom je Hrvatski sabor 15. 7. 2014. uputio Ustavnom sudu na ocjenu ustavnosti referendumsko pitanje Stožera za obranu hrvatskog Vukovara. Na svojoj sjednici od 12. 8. 2014. Ustavni sud je u točki 1. odlučio: „Utvrdjuje se da nije u skladu s Ustavom referendumsko pitanje predloženo u zahtjevu za raspisivanje referenduma Građanske inicijative ‘Stožer za obranu hrvatskog Vukovara’(...)“.²⁹ Zapravo, očitovanjem Ustavnog suda, referendumsko je pitanje proglašeno neustavnim, tj. štetnim po ustavni poredak. Ujedno je Ustavni sud Gradskom vijeću grada Vukovara naložio da u roku od godinu dana riješi pitanje dvojezičnih ploča tako što će u Statutu grada upisati i urediti individualna prava pripadnika nacionalnih manjina na službenu uporabu svog jezika i pisma. Također, poručili su kako Ustavni sud „uvažava potrebe većinskog hrvatskog naroda koje izviru iz još uvijek živih posljedica velikosrpske agresije“. Obvezao je i Vladu Republike Hrvatske da u razdoblju od godine dana od službene objave ove odluke uputi u parlamentarnu proceduru izmjene i dopune Zakona o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj. Pri tome je Vlada obvezna urediti prikladan pravni mehanizam ako bi predstavnička tijela jedinica lokalne samouprave opstruirala provedbu spomenutog zakona.

Svojom odlukom Ustavni sud uputio je važnu poruku kako svaka namjera nije legitimna ili Ustavom dopuštena jer postoje određeni ciljevi koji nisu legitimni, već iracionalni i Ustavom nedopušteni. U Stožeru su odmah

²⁹ HINA, (2014.), *Referendum o ćirilici – Ustavni sud zaključio da pitanje nije ustavno*. Jutarnji list, 14. 8., str. 43.

izjavili kako ne misle da referendumsko pitanje o ćirilici nije u skladu s Ustavom „jer svoju ideju neće moći realizirati na razini cijele Hrvatske“. No, istakli su da su zadovoljni jer da je Ustavni sud potvrdio neke njihove stavove. Inače, odluka Ustavnog suda bila je očekivana. Referendumsko je pitanje proglašeno neustavnim i s krajnje „nelegitimnim ciljem“ – rušenja Ustava države za koji su se sami članovi Stožera borili. Nadalje, referendumsko je pitanje proglašeno neustavnim jer je ograničavalo prava pripadnika nacionalnih manjina, narušavalo razinu stečene nacionalne ravnopravnosti i nije se vodilo temeljnim hrvatskim ustavnim vrijednostima. Pljuska je upućena Gradskom vijeću grada Vukovara, koje nije znalo razriješiti taj problem. No, odlukom Ustavnog suda izvršen je i određen kompromis. Kako kaže profesorica Sanja Barić, predstojnica Katedre za ustavno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci: „Primjetan je (i) nezapamćen odraz pijeteta i razumijevanja prema žiteljima Vukovara, organizacijskom odboru i svima koji su podržali referendum jer im se Ustavni sud u jednom dijelu obratio vrlo ljudski i emotivno, ističući da razumiju stradanje, ali istovremeno naglašavajući da su ustavne vrijednosti nešto što zaslužuje dijalog.“³⁰ No, ova odluka otvara najmanje jedno pitanje za budućnost, a ono je vezano za – presedan.

Bilo kako bilo, u hipotetskom primjeru na grafu 2 prikazan je mogući regresivni trend utjecaja najznačajnije legislative iz područja ljudskih prava – mjereno linijom 45°. Jer, kako je već istaknuto: o ljudskim se pravima ne može odlučivati na referendumu. Da je slučajno Ustavni sud u svojoj odluci naznačio da je referendumsko pitanje predloženo u zahtjevu za raspisivanje referenduma odnosno građanske inicijative u skladu s Ustavom, gotovo sa sigurnošću se može pretpostaviti kako bi ta odluka iz temelja promijenila i teoriju i praksu ljudskih prava u nas. To se može vidjeti iz priloženoga grafa, kao što se iz njega može uočiti i demokratski deficit koji bi tada nastao u točkama: T_8 , T_9 , T_{x1} i T_{x2} .

3.2. Neznanje kao mjera: Pravilo relativnih nada 1 : 2 : 4

Usprkos svim sociološkim i kulturološkim promjenama što naše društvo potresaju od 1990. naovamo, odnos prema Republici Hrvatskoj kao da se i dalje mjeri prema **P r v o m z l a t n o m p r a v i l u d e m o k r a c i j e** koje se može opisati kao Pravilo relativnih nada 1 : 2 : 4. Geometrijskom se progresijom matematički izražavaju korelacije između tri skupine ljudi koji imaju različit odnos prema ljudskim pravima: jedni su *indiferentni* prema toj temi, drugi su je *spoznali*, dok ih treći *promiču*, tj. poučavaju druge o njezinu krucijalnom značenju.

To pravilo predviđa: kakvu god ulogu u izgradnji demokracije imao čovjek koji ništa ne zna o ljudskim pravima, niti ga ona zanimaju, pa čak im se i protivi - smatrajući da su ona sredstvo nacionalne izdaje³¹- čovjek koji je spoznao ljudska prava ima dvostruke, a čovjek koji promiče ljudska prava ima četverostruke zasluge za dostignutu razinu demokracije u Republici Hrvatskoj.

³⁰ Ibid.

³¹ U hrvatskom slučaju „Jer se brane Srbi“.

Uz to pravilo, koje se odnosi samo na našu državu, *isti se poučak* može protegnuti na gospodarski i društveno najrazvijenije države, u kojima bogati pojedinci osnivaju zaklade iz područja ljudskih prava i tako neprofitno ulažu svoj novac u područje obrazovanja za ljudska prava. U ovom kontekstu evo dvaju primjera. Prvi je bivši američki predsjednik Jimmy Carter³², on je 1982. - skupa sa svojom suprugom, Rosalynn - osnovao nevladinu i neprofitnu organizaciju Centar Carter (*The Carter Center*) u Atlanti, u državi Georgiji. Centar ima zadaću „unapređivati ljudska prava i ublažavati ljudsku patnju u Americi i diljem svijeta“, zbog čega je bio angažiran u SAD-u i u više od 70 država diljem svijeta. Drugi je George Soros, koji za sebe kaže da je „špekulant, financijaš, filozof i filantrop“. Njegova Fondacija otvoreno društvo (*Open Society Foundation*) imala je iznimnu ulogu u razvoju demokracije u nekim bivšim komunističkim državama i ex-Jugoslaviji, uključujući i Republiku Hrvatsku.

U tom slučaju, riječ je o Pravilu relativnih nada 1 : 2 : 4 : 16, gdje se može matematički izraziti postavljena korelacija.

Tada to pravilo glasi: Kakvu god ulogu u izgradnji demokracije imao čovjek koji ništa ne zna o ljudskih pravima, niti ga ona zanimaju, pa čak im se i protivni - smatrajući da su ona sredstvo nacionalne izdaje - čovjek koji je spoznao ljudska prava ima dvostruke, onaj koji promiče ljudska prava ima četverostruke zasluge, dok čovjek koji je osnovao zakladu iz područja ljudskih prava, uloživši u nju vlastiti novac poradi obrazovanja za ljudska prava - ima šesnaesterostruke zasluge za dostignutu razinu demokracije u toj zemlji.

4. ZAKLJUČAK: BRANITI LJUDSKA PRAVA - UZVIŠENI JE ČIN

Ipak, ne završava se sve sa spoznajom i promicanjem ljudskih prava. Treći zadatak što stoji pred najsvjesnijim i hrabrim stanovnicima jedne države je – *braniti ljudska prava*. Njihovo je mjesto u nevladinim organizacijama za zaštitu ljudskih prava, ali i oni mogu djelovati samostalno. No, njihov je zadatak najteži. Oni pristupaju ljudskim pravima idealno. Smatraju da sami nisu slobodni, dok i njihovi sugrađani – neovisno o njihovoj vjeri, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, rasi, boji kože, spolu, jeziku - nisu slobodni. Jer, brutalna većina tim „izopćenima“ često sprečava: slobodno mišljenje i izražavanje, očitovanje o nekoj ustavnoj kategoriji, slobodno okupljanje i/ili kretanje. No, tada ta brutalna većina tim postupcima redovito zaustavlja do tada mogući pozitivni trend u razvoju ljudskih prava. Sve se to negativno odražava ne samo na određeni javni fenomen i kolektivnu sigurnost već i na *gospodarski rast i društveni razvoj, što u konačnici dovodi do povećanja siromaštva i smanjenja kvalitete života*.

Dakle, onima najhrabriji ostavljena je na volju – obrana ljudskih prava. Primjer su djela veličanstvenih ljudi koji su svoje moralne odluke donosili

³² Nalazio se na čelu Bijele kuće od siječnja 1977. do siječnja 1981. Dobio je Nobelovu nagradu za mir 2002.

ne žaleći položiti svoj život za ljudska prava njihove generacije. Taj slavni niz počinje od filozofa sofista Protagore iz Abdere, prvoga borca za ljudska prava, koji je živio u 5. stoljeću pr. Krista u Grčkoj. Ta linija ide preko mučki ubijenih pučkih tribuna braće Grakho, koji su živjeli u Rimu u 2. stoljeću p. n. e., i Spartaka Tračanina, koji je 80. pr. Krista poginuo za slobodu potlačenih u Rimskoj Republici (*Res publica Romana*), ali i šire. Najnovije razdoblje počinje s Martinom Lutherom Kingom, Jr. i nastavlja se s Nelsonom Mandelom.³³ Taj slavni niz danas ima velike i hrabre ljude. To su najmanje tri heroine: Aung San Suu Kyi iz Mjanmara dobitnica je Nobelove nagrade za mir 1991., Shirin Ebadi iz Irana dobitnica je Nobelove nagrade za mir 2003. i iznad svih je pakistanska djevojčica Malala Yousafzai od 17 godina. Ona je skupa s Kailashyjem Satyarthijem, indijskim aktivistom za ljudska prava, podijelila Nobelovu nagradu za mir 2014. *Nota bene* – Malala je počela javno poučavati o ljudskim pravima djevojčica – pod prijetnjom fizičke likvidacije pakistanskih talibana - kada joj je bilo 12 godina! Dakako, u ovoj plejadi velikih pripadaju svi (ili gotovo svi) laureati Nobelove nagrade za mir, koja se u Oslu, u Norveškoj, od 1901. dodjeljuje na Dan smrti Alfreda Nobela, tj. 10. prosinca.³⁴ Svi su oni (ili gotovo svi), zapravo, još za svojega života proširili pojam slobode na dugi rok, boreći se za pravdu i istinu. Da bi budućim generacijama bilo lakše živjeti. Ali, ne zaboravimo: nema slobode bez pravde, a pravde bez istine.

Prema tome, oni koji *volonterski brane ljudska prava* i, zapravo, svojim tijelom štite nepoznate ljude ugroženih života i legitimnih prava – izuzeti su iz Pravila relativnih nada 1 : 2 : 4. Oni se ravnaju prema D r u g o m z l a t n o m p r a v l u d e m o k r a c i j e, koje se može opisati kao Pravilo apsolutnih nada.

To pravilo glasi: U ime demokracije i ljudskih prava apsolutno uvijek i u svakoj prilici reagirati odmah - po cijenu poniženja, pa čak i ugroze svojega života - ali i života svojih najdražih.

Upravo u osnovi Pravila apsolutnih nada je načelo da – nada umire posljednja. Ako se to, nažalost, dogodi, ako borac za ljudska prava smrtno strada, uvijek će se naći netko s iskrom koji je u stanju zapaliti baklju na kojoj su zlatnim slovima zapisane te četiri slavne riječi: „Demokracija i ljudska prava.“ Riječi, zbog kojih su tijekom minulih tisućljeća ginuli najhrabriji muševci i najhrabrije žene. I ginut će i dalje jer će i ubuduće - prije svega zbog neznanja, predrasuda, stereotipa, indoktrinacije i primitivizma - biti onih s govorom mržnje. Bit će onih koji su kadri nasnuti na dječaka ili djevojčicu, muškarca ili ženu, zbog razlike u rasi, vjeri, boji kože, spolu, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, jeziku. A zbog neznanja, predrasuda, stereotipa, indoktrinacije i primitivizma, od početaka

³³ U našoj državi, mjesto među velikanima, po našem mišljenju, ima samo Ivan Zvonimir Čičak, hrvatski disident i politički zatvorenik u SFRJ, suosnivač i prvi predsjednik Hrvatskog helsinškog odbora za ljudska prava. I to za razdoblje od 1993. do 2000.

³⁴ Nije se dodijelila 16 puta; posljednji put 1972. Inače, istoga dana u Stockholmu se dodjeljuju Nobelove nagrade za: (1) „fiziku“, (2) „kemiju“, (3) „medicinu ili fiziologiju“, (4) „stvaranje književnog djela koje se osobito ističe plemenitošću ideje“ i (5) „ekonomiju“. Zapravo, Nobelovu nagradu za mir prema Statutu dobivaju oni koji se uspješno zalažu za „širenje bratstva među narodima, smanjenje ili ukidanje stajaćih vojski i osnivanje, odnosno povećanje broja mirovnih kongresa“.

postmodernizma do danas kulminirale su četiri zarazne bolesti suvremene civilizacije. To su: rasizam, ksenofobija, antisemitizam i netolerancija. I doista, mislimo kako u ovom kontekstu ima smisla naša maksima: „Nepoznavanje materije o ljudskim pravima *u miru* vodi - u osobno i nacionalno barbarstvo, a *u ratu* - u zločin kršenja međunarodnog humanitarnog prava, koji nikad ne zastarijeva.” Na samom kraju još jednom podsjećanje na briljantnu opasku Eliea Wiesela, koja je drugi lajtmotiv čitavomu tekstu: „Ne ubija mržnja, nego neznanje.“

LITERATURA

Glendon, M. A. (2001), *World Made New - Eleanor Roosevelt and the Universal Declaration of Human Rights*, Random House, New York

Goleman, D. (1995), *Emotional Intelligence*, Bantam Books, New York, Toronto, London, Sydney, Auckland

Pilsel, D. (1995.), izlaganje na skupu HHO-a: *Borba protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i netrpeljivosti*, 23. i 24. 11., Zagreb

Ponoš, T. (2013.), *Pravobraniteljice: Referendumsko je pitanje protuustavno*, Novi list, 5. 11.

HINA, (2014.), *Referendum o ćirilici – Ustavni sud zaključio da pitanje nije ustavno*, Jutarnji list, 14. 8.

Narodne novine: 56/00., 155/02., 47/10., 80/10. i 93/11.

Ustav Republike Hrvatske (2014.), Narodne novine, Zagreb

Zdravko Bazdan, PhD

Associate Professor

E-mail: lujo.bazdan@du.htnet.hr

IGNORANCE AS A FACTOR THAT STOPS A POSITIVE TREND IN THE DEVELOPMENT OF HUMAN RIGHTS AND THE POSSIBLE CONSEQUENCES – MEASURED BY THE LINE OF 45°

Summary

The author considers that human rights are the foundation of and most important element of democracy. Therefore, it can be said that human rights are the heart of democracy. In the democratic development of any country there are people who are not educated in the field of democracy and human rights. In our case this refers to people who speak publicly and have not even read the Constitution of the Republic of Croatia. This paper presents two Case Study approaches: the first concerns the citizens' initiative „On Behalf of the Family“, and the other pertains to the „Headquarters of defense of Croatian Vukovar“. The author examines their demands for a referendum. He points out that the referendum should not be a means to express the will of the majority regarding human rights of minorities regardless of whether referendum decides on the rights of ethnic or religious minorities, LGBTQ community and the like. In particular, it focuses on the text of the Universal Declaration of Human Rights of 1948, which is the foundation of all documents of the United Nations, but also of our Constitution. Also, two theorems are elaborated: the Rule of the Relative Hopes 1: 2: 4 and the Rule of Absolute Hopes. Both of them are based on a postulate: to comprehend, promote and protect human rights.

Key words: human rights, economics, hate speech, prejudice, education, Vukovar.

JEL classification: K19, I21, L39

